

Лилия Иванова

ldk@abv.bg

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, България

<https://orcid.org/0000-0001-9051-8185>

Темпоралните наречия за изразяване на отдалечена преходност в българския език и функционално-семантичните им съответствие в полския език

ABSTRACT: Ivanova Lilia, *Temporal Adverbials For Expressing Remote Precedence In Bulgarian And Their Functional-Semantic Equivalents In Polish*

Time adverbials, that mean precedence, form the largest and most interesting groups of adverbials in Bulgarian and Polish. Due to the severe abstractness of the adverbials that mean precedence in broader terms, other features, such as remoteness from the moment of the utterance, can be better noticed. These features are, for example: *close or remote precedence, and general precedence*. In the article hereby we try to represent the semantic potential of the group of adverbials that denote *remote precedence* in Bulgarian and their functional-semantic accordance in Polish.

KEYWORDS: temporality, precedence, temporal adverbials, remote precedence

В изследването на неизменяемите думи са постигнати значителни резултати както в българската, така и в полската езиковедска литература. Наречията също са били обект на проучване, като включително и темпоралните наречия не са останали встрани от интереса на изследователите (вж. напр. Grzegorzcykova, 1974; Георгиев, 1978, 1983; Przybylska, 1990; Гугуланова, 2001; Ефтимова, 2010 и др.). Въпреки това остава необходимостта темпоралните наречия да бъдат разгледани детайлно от гледна точка на семантиката и функцията им.

Темпоралните наречия представляват много интересна и в същото време разнородна група. Приемаме общата подялба, представена от Р. Гжегорчикова, на темпоралните наречия на три типа, от които единият е чисто темпорален, а в другите два има квантитативни елементи: „a) Określenia czysto temporalne odpowiadające na pytanie ‘kiedy’; b) Określenia temporalno-duratywne

odpowiadające na pytanie ‘jak długo?’; c) Określenia temporalno-frekwentatywne, odpowiadające na pytania ‘jak często?, co jaki czas?’” (Grzegorzczukowa, 1975, 105). Особен интерес за нас предизвиква групата на т.нар. чисто темпорални наречия.

В рамките на тази група се противопоставят наречията, изразяващи *предходност*, *едновременност* и *следходност*. Между тях основните типове наречия са два – първият, при който споменатите признаци се изразяват по-конкретно, и вторият, при който се изразяват по-абстрактно. При втория тип наречия поради по-абстрактното изразяване на признака (в разглеждания случай – *предходност*) на преден план изпъкват по-силно и други признаци, като степен на близост или отдалеченост от изказването: напр. *непосредствена предходност*, *обща предходност* или *отдалечена предходност* (за семантичните типове темпорални наречия вж. преглед на проучванията у Иванова 2015).

Наречията, изразяващи предходност, представляват една от най-големите и най-интересните групи темпорални наречия в българския и полския език. В тази статия правим опит да представим и систематизираме темпоралните наречия, маркиращи едно от подзначенията на предходността, а именно отдалечената предходност в българския език, и функционално-семантичните им съответствия в полския език. Поради обема на изследването тук ще се ограничим до общи наблюдения относно няколко от членовете на споменатата група наречия, без да претендираме за пълна изчерпателност относно семантичния им потенциал.

Редица темпорални наречия могат да бъдат причислени към групата на наречията, изразяващи отдалечена предходност, макар при повечето отдалечеността да се сигнализира по-скоро от контекста, докато самите наречия са многозначни и могат да изразяват едновременно и чиста предходност, и отдалечена предходност. Към наречията, при които може да се появи този семантичен аспект, могат да бъдат причислени за българския език: *отдавна*, *някога*, *веднъж* (в едно от значенията си), *откога* (в едно от значенията си), *навремето*, *преди*, *по-рано* и др., а в полския език: *dawno*, *dawniej*, *kiedyś*, *niegdyś*, *od dawna*, *odwiecznie*, *uprzednio*, *poprzednio*, *wcześniej*, *wówczas*, *przedtem*. Специализирани в изразяването на отдалечена предходност са и наречията *отколе* в българския и *ongi(ś)* в полския език, които обаче вече са преминали към архаичния пласт. За някои от наречията, сигнализиращи отдалечена предходност (като *отдавна*, *преди*), е характерно, че субективната характеристика е в по-висока степен, поради това те съдържат елемент на оценъчност, тъй като за едно и също събитие в миналото един наблюдател може да прецени, че е станало „отдавна”, а друг – че е станало „наскоро” (вж. Лакова, 1993/1994, 479–480).

В тази статия ще се спрем на няколко наречия, при които сигнализирането на отдалечена предходност е сред основните им значения. Въпреки че и другите представени наречия притежават този семантичен потенциал, с оглед на обема на изследването ще разгледаме единствено наречията *отдавна* и *някога* за българския език, а за полския език ще се спрем на техните функционално-

-семантични съответствия – *dawno*, *od dawna*, *kiedyś* и *niegdyś*, като анализът ще бъде под призмата на съпоставката. Подходът е предимно функционално-семантичен – наречията са представени чрез семантиката, която изразяват, и като контекст на определени глаголни форми.

ОТДАВНА – DAWNO, OD DAWNA

Наречието *отдавна* традиционно се поставя сред наречията за време. Според семантичните си особености то заема място в групата на наречията, които означават „ориентация във времето преди момента на изказването“ (ГСБКЕ, 1983, 403). Според Ст. Георгиев *отдавна* се намира в групата на наречията, противопоставени по признаците *последователност ~ непоследователност*, *неопосредовано* е и в рамките на *предходността* изразява *отдалеченост* (Георгиев, 1978, 23).

Речниците на съвременния български език различават две значения на наречието *отдавна*: 1. Преди много време. 2. От дълго време насам (вж. напр. БТР, 2005, 589).

Podręczny słownik bulgarsko-polski дава като съответствия на българското наречие *отдавна* полските наречия *od dawna* и *dawno* (Радева, ред., 1988, 642). Значението на *dawno* в речниците на съвременния полски език се представя по следния начин: „1. W odległych czasach; nigdyś, kiedyś. 2. Od pewnego, dłuższego czasu, od dawna. 3. W stopniu wyższym „uprzednio, poprzednio, dotychczas, przedtem” (Nowy słownik, 2002, 120). Това, което прави впечатление, е, че като цяло значенията на наречието *dawno* в полския език се покриват със значенията на наречието *отдавна* в българския език с изключение на последния случай, в който полското наречие е в сравнителна степен (*dawniej*). Тук ще представим наречието *отдавна* и основното му функционално-семантично съответствие в полския език – наречието *dawno* в двете основни значения: преди много време и от дълго време насам (в хода на анализа ще ги разграничаваме като *отдавна 1* и *отдавна 2* и съответно *dawno 1* и *dawno 2*). Друг момент, на който следва да се обърне внимание, е, че полското наречие *od dawna* се оказва само частичен еквивалент на българското наречие *отдавна* (единствено във 2. значение), което се вижда от тълкуването му в речниците: *od dawna* „od dłuższego czasu” (Nowy słownik, 2002, 120). Чисто темпорално значение тези наречия притежават в първото си значение, докато във второто значение се открива и елемент на количественост, тъй като се включва значение, свързано с продължителността на действието или състоянието, или количественост на време.

ОТДАВНА 1 / DAWNO 1

Както стана ясно от речниковото значение на наречията *отдавна* и *dawno*, те споделят сходна семантична характеристика. В първото си значение те сигнализират отдалечен в миналото момент, или значението ‘преди много време’, като благодарение на оценъчната характеристика на тези наречия е възможно тази отдалеченост да се тълкува с различна дистанция от момента на говорене:

*Беше доста късно, стъмнило се бе **отдавна**, усещаше се и по тишината, която бе обгърнала целия манастир. // Musiało już być późno, zmrok zapadł przecież już dość **dawno temu**, mówiła o tym zresztą i cisza zaległa nad całym monasterem* (ДТ);

*И тогава гласът ѝ произнесе още веднъж едно слабо „gracias“, и на Луис се стори, че тя навярно бе творила и гледала така със северната и спокойна хладина на гласа и очите си **отдавна**, преди много години, когато е била съвсем младо момиче. // (...) jeszcze raz powiedziała cicho „gracias“, a Luis pomyślał, że pewnie mówiła takim głosem i patrzyła z takim spokojnym, północnym chłodem w oczach **dawno temu**, gdy była zupełnie młodą dziewczyną* (ДД).

От примерите се вижда, че често наречието *dawno* се появява в комбинация с *temu*¹, като тази комбинация е неподходяща като съответствие на второто значение на *отдавна*.

Употребата на тези наречия както в българския, така и в полския език е пряко свързана с вида и времето на глагола. Значението на *отдавна 1* и *dawno 1* се реализира най-пълно в съчетание с глаголи от свършен вид, въпреки че при определени условия, най-вече в българския език, глаголите от несвършен вид не противоречат на семантиката на *отдавна 1* (вж. пример /2/). Наблюденията, които се налагат от анализа на емпиричния материал, сочат, че специфичен контекст за наречието *отдавна 1* в българския език са не само глаголите от свършен вид, но и резултативните глаголни форми перфект и плюсквамперфект, на които в полския език най-често съответства наречието *dawno 1* в съчетание с глагол от свършен вид в минало време. Тъй като в полския език няма граматикализирана резултативност за разлика от българския език (вж. напр. Куцаров, 2003, също и Кънчева-Иванова, 2012), както сме отбелязвали и по-рано, лексикалните модификатори са някои от средствата, които спомагат за изразяването на това значение, а един от най-специализираните лексикални модификатори, влизащи в тази роля, е именно *już* (по въпроса вж. Кънчева-Иванова, 2012). Затова не е и изключение фактът, че в редица случаи, в които в българския език имаме наречието *отдавна*, което се съчетава с резултативна глаголна форма, в полския език имаме съчетание от лексикалните елементи *dawno* и *już*:

¹ За граматическия статус на думата *temu* в полския език и по-специално в съчетанието *dawno temu* вж. Wiśniewski, 1986.

Отдавна бях забелязал тяхната довереност и взаимно зачитане, макар никак да не ми беше ясно на каква основа са положени. // *Dawno już zauważyłem, że łączy ich zaufanie i wzajemny szacunek, choć trudniej mi było zgadnąć, na czym to się zasadza* (ПВ).

Съчетаването на наречието *отдавна 1* с форми на сегашно време не е типично, тъй като противоречи на основния семантичен елемент ‘приключеност’, или ‘резултат’, заложен в това значение².

Друга особеност е, че тази употреба на наречията *отдавна 1* и *dawno 1* се реализира в утвърдителни изречения, докато отрицателните форми са специфични при употребата на *отдавна 2* и *dawno 2* (вж. по-долу).

ОТДАВНА 2 / DAWNO 2

Във второто си значение наречията *отдавна* и *dawno* не носят информация за времето, а „за неговия размер, очертан от времевите рамки“ (Grzegorzycowa, 1973, 93). Тези наречия отговарят преди всичко на въпроса ‘колко дълго?’. Р. Гжегорчикова отбелязва, че полското наречие *dawno* има дуративно значение единствено когато се свързва с глаголи от несвършен вид, като означава актуалност на действието. Свързването с глаголи от свършен вид променя семантичния му обсег – акцентира се върху актуалността на състоянието (вж. по-горе за *dawno 1*) (1973, 95). На двойствената природа на наречието *dawno* в полския език обръща внимание и Р. Пшибилска, като определя първото му значение като чисто темпорално, а второто – като темпорално-дуративно (вж. Przybylska, 1990, 107). Подобни особености споделя и българското наречие *отдавна*. Най-общо характеристиката на *отдавна 2* и *dawno 2* може да се обобщи по следния начин: дадено действие (състояние) е настъпило в отдалечен по отношение на момента на говорене период и продължава да бъде актуално към момента на говорене.

Както беше уточнено, значението на *отдавна 2* / *dawno 2* се реализира най-пълно в контекста на глаголи от несвършен вид. Освен с определен вид на глагола, важна е и връзката на тези наречия с конкретни темпорални форми. В разглеждания от нас случай наречието *отдавна 2* влиза в ролята на допълнително средство, сигнализиращо продължителност, и основната му сфера на реализация са грамемите презенс и имперфект. В синонимни отношения с *dawno 2* в полския език влиза и *od dawna*.

Ние се познаваме отдавна – мило потвърди Фани. – Но не знаем нищо един за друг. // Znamy się od dawna – ujmijącym głosem wtrąciła Fanny – ale nic o sobie nie wiemy. (ДД); *Това бе също трагична истина, която работниците знаеха отдавна, но тя не предизвика въздействието, което очакваше червенокосият.*

² За специфични случаи, в които е допустимо това съчетание, вж. Пшибилска 1990 (Przybylska, 1990, 107).

// *To też była smutna prawda, ale robotnicy od dawna ją znali i wbrew oczekiwaniom ruzielca słowa te przeszły bez echa* (ДД).

Анализът на емпиричния материал доказва, че формите на перфект и плусквамперфект в утвърдителни изречения не влизат в типичната сфера на реализация на наречието *отдавна* 2, макар и да са възможни, докато формите на аорист като цяло противоречат на континуативността, заложена в значението на това наречие (във второто му значение!).

В случаите, в които в българския език имаме *отдавна* 2 в комбинация с презенс или имперфект с отрицателна форма, обичайно в полския език наречията *dawno* и *od dawna* се реализират в контекста на сегашно време, с което се маркира продължаването на състоянието по ненастъпването или неповторението на дадено действие:

Jej mąż od dawna nie całuje jej włosów i jest tak... tak potwornie przewidywalny.
// *Нейният съпруг отдавна не целуваше косите ѝ и е толкова... толкова ужасно предсказуем* (JW).

В някои изследвания се споменава, че една от особеностите на перфект и плусквамперфект от глаголи от несвършен вид е, че „действията се изказват без връзка с конкретното време на извършването им, т.е. като нелокализирани във времето“, което намира потвърждение и в обстоятелството, че често се съчетават с наречия и други елементи от контекста, които „създават представа за неконкретност на действието във времето“, като например *понякога, често, обикновено, винаги, отдавна не, откога не, още не* и др. (ГСБКЕ, 1983, 319, 336). В съчетание с наречието *отдавна* в отрицателен контекст обаче перфект и плусквамперфект не означават едно и също по отношение на актуалността на състоянието: с формите на перфект се маркира валидност на състоянието до момента на говорене, без данни за валидността му след това – т.е. това състояние може да се промени, но може и да продължи да съществува (контекстът е този елемент, който доуточнява съдържанието), докато в съчетание с плусквамперфект се отбелязва, че състоянието е било актуално до миналия ориентационен момент, но след него е настъпила промяна:

Ние в Света гора нямаме поне турци. По манастирите там отдавна не са идвали. // *W jednym miejscu tylko ich nie spotkasz, u nas, na świętej Górze. Dawno już nie oglądali tam Turka* (ХМ).

Както вече споменахме, при формите на плусквамперфект недвусмислено се маркира промяна на състоянието, валидно до миналия ориентационен момент:

Отдавна не го бях чувал да говори с такова вътрешно убеждение. // *Dawno nie słyszałem, żeby mówił z przekonaniem aż tak głębokim* (ЗН).

В тези случаи в полския език са възможни формите единствено на минало време.

НЯКОГА / KIEDYŚ, NIEGDYŚ

Друго темпорално наречие, сред чиито основни функции е изразяването на отдалечена предходност, е наречieto *някога*.

От речниковото значение на наречieto *някога* (1. В отдалечено минало, отдавна. 2. В неопределено бъдеще. 3. В неопределено време, безразлично кога; понякога. /БТР, 2005, 542/) става ясно, че това наречие има непрецизирано, разтегнато темпорално значение – отнася се както за миналото, така и за бъдещето. Тук с оглед на целите на статията ще обърнем внимание само на първото му значение. В полския език най-точно съответствие на наречieto *някога* в българския език е наречieto *kiedyś*, което също така има разтегнато значение с нюанс на неопределеност, отнасящо се както към миналото, така и към бъдещето: „w czasie nieokreślonym, w przeszłości lub przyszłości (z odcieniem możliwości, niepewności)” (SJP, 1978, 912). Друго функционално-семантично съответствие, което най-точно отговаря на първото значение на наречieto *някога*, а именно за изразяване на отдалечена предходност, е наречieto *niegdys*: „w przeszłości (zwykle odległej); kiedyś, dawniej” (SJP, 1979, 333).

От ексцерпирания материал категорично се вижда, че семантичният компонент *отдалечена предходност* е ясно изразен в повечето примери с наречieto *някога* като тази характеристика е типична и за основната реализация на наречieto *kiedyś* в полския език, както и без изключения за наречieto *niegdys*.

*Юрталана си спомни – някога, когато беше малък, и той имаше такива копчета на ризката си. // Jurtalan przypomniał sobie, że **niegdys**, gdy był mały, miał takie guziki przy koszulce* (ГК); *Играл съм тук някога ... // Bawilem się tu **kiedyś**...* (ДТ).

Типичен контекст за наречieto *някога* е действието или състоянието, характерно за отдалечения период, да контрастира с елемента „сега”, изразен експлицитно или подразбиращ се имплицитно.

*Постъпката ти е признак на сила. Някога аз не уважавах това качество у хората и затова сега съм развалина. // Taki postępek dowodzi siły. **Niegdys** nie szanowałam w ludziach tej cechy i dlatego źle skończyłam.* (ДД); *Аз вече те виждам, Пенко. Ти може да не си същият, но аз те виждам в себе си. То не е както някога, когато и моите очи бяха здрави, но ... // Widzę cię teraz, Penko. Może widzę cię nie takim, jakim jesteś w rzeczywistości, ale widzę. Nie tak, jak **wtedy**, zdrowymi oczyma, ale...* (ДТ); *Иван искаше да му се чуе думата така, както някога, когато още не бяха разделени. // Iwan chciał usłyszeć od Todora słowa takie jak **niegdys**, gdy jeszcze nic ich nie dzieliło* (ГК).

Подобни наблюдения могат да се направят и за полските наречия *kiedyś* и *niegdys*: *To jest jakiś zdeklasowany inteligent. Niepodobna żeń wydobyć, kim był **kiedyś**. Dziś rzeczywiście jest rzemieślnikiem. // Някакъв декласиран интелегент. Невъзможно е да разбереш какъв е бил някога. Днес действително е бандит.* (ТДМ); *Cały jego organizm, **niegdys** sprawny i uregulowany, uległ teraz rozprężeniu i wymagał troskliwej i wszechstronnej kuracji. // Целият негов организъм, някога в изправност и урегулиран, сега беше се разстроил и изискваше грижливо и всестранно лечение* (JA).

По този начин при изразяването на темпоралната граница между две състояния се появява резултативно значение (особено ако глаголт е с пределна семантика): в резултат на естественото развитие на процеса непременно настъпва определено състояние.

Това място **някога** е било една малка част от големия имот на Батраците. // *Była ona **niegdyś** znikomą częścią wielkiego majątku.* (ГК); *И още колко работи се говорят за тебе! С хайдуту си ходил **някога**, с турци си се бил.* // *I jeszcze więcej gadają... Że podobno chodziłeś **swego czasu** z hajdukami na Turków* (ДТ).

В същото време при употребата на полското наречие *kiedyś* се откриват редица примери, в които се акцентира на неопределеността, като се маркира просто момент в миналото, без да се уточнява експлицитно или имплицитно дали е в отдалеченото минало. Същите случаи се наблюдават и при употребата на българското наречие *някога*, но според ексцерпирания от нас материал – значително по-рядко, което личи и от различните преводни съответствия на *kiedyś*: — *Kto to jest? Ja znam tego człowieka. Ja go na pewno **kiedyś** widziałem.* // *-Кой е този човек? Аз го познавам... Със сигурност съм го виждал **някога**.* (ТДМ); *Na szczęście, kelner był **kiedyś** lokajem u tego stryja w Podgórzanach.* // *За щастие, келнерът **по-рано** е бил лакей у чичо ми в Подгужани.* (Л); *Ale, niestety, mój przyjaciel na pewno by się nie spodobał księdzu. Zresztą ksiądz nawet z nim **kiedyś** rozmawiał w księgarni Gebethnera.* // *Но, за съжаление, моят приятел сигурно няма да ви хареса, отче. Всъщност, вие **веднъж** разговаряхте с него в книжарницата на Гебетнер* (Л).

Поради богатството на глаголни форми в българския език и интересния въпрос за функционално-семантичните им съответствия в полския език, е от полза да се обърне внимание, че може да се потърсят закономерности в предпочитанията на дадена граматична форма към определени адвербиални и предложни изрази с темпорално значение. В обширната литература върху значението на перфектните форми се съобщава, че наречието *някога*, което създава представа за неконкретност на действието във времето, е едно от наречията, което представлява типичен контекст за перфектните (резултативните) форми (вж. Гугуланова, 2001). Както беше споменато по-горе, една от особеностите на перфект и плусquamперфект от глаголи от несвършен вид е, че „действията се изказват без връзка с конкретното време на извършването им, т.е. като нелокализиращи във времето“, поради което често се съчетават с наречия и други елементи от контекста, които създават представа за неконкретност на действието във времето (ГСБКЕ, 1983, 319). От ексцерпирания материал ясно личи предпочитанието на наречието *някога* към формите на перфект.

Това място **някога** е било една малка част от големия имот на Батраците. // *Była ona **niegdyś** znikomą częścią wielkiego majątku.* (С); *Играл съм тук **някога** ...* // *Bawilem się tu **kiedyś**...* (ДТ).

В същото време много често *някога* се явява и в комбинация с имперфект – когато предишното състояние е представено като лично преживяно, а споменът за него е ясен:

Някога – той го помни – това койначе беше голям бистър извор. // *Pamięta to źródło jako wielkie i czyste **niegdyś** źródło.* (ГК); Луис знаеше, че тия жени от средното съсловие, както и благородните девици, *някога* го отегчаваха и изпълваха с презрение. // *Luis pamiętał, że **niegdyś** owe kobiety ze średniej warstwy budziły w nim taką samą nudę i wzgardę jak szlachetnie urodzone dziewczęce.* (ДД); По професия той бе лекар и в това дъждовно пролетно утро анализираше живота си със същата суровост, с която *някога* поставяше диагнози в парижката болница "Сен Лазер". // *Z zawodu był lekarzem i w to deszczowe rano usiłował zanalizować własne życie z taką samą pedanterią, z jaką **niegdyś** stawiał diagnozy w paryskim szpitalu Saint Lazare* (ДД).

В редица случаи адвербиалният контекст на имперфекта и плюсквамперфекта се приближават по отношение на наречието *някога* (вж. последния пример: „с която *някога* **беше поставял** диагнози“).

Като функционално-семантични еквивалент на българското наречие *някога* се откриват и полските наречия *kiedykolwiek*, *wówczas* и *dawniej*, както и адвербиалният израз за време *swego czasu*. Заслужава внимание въпросът доколко са взаимно заменими, на който тук нямаме възможност да се спрем.

Библиография

- БТР (2005). *Български тълковен речник*. Ред. Д. Попов, София: Наука и изкуство.
- Георгиев, Ст. (1978). *Семантика на наречията за време в съвременния български език*. В: *Великотърновски университет „Кирил и Методий“*. Славистични проучвания в чест на VIII международен славистичен конгрес. Велико Търново: Университетско издателство, с. 21-31.
- Георгиев, Ст. (1983). *Морфология на съвременния български език (неизменяеми думи)*. София: Наука и изкуство.
- ГСБКЕ (1983). *Граматика на съвременния български книжовен език*. Том II. *Морфология*. София: Издателство на БАН.
- Гугуланова, Ив. (2001). *Лексикални средства за изразяване на семантичната категория темпоралност в българския език*. В: *Традиция и съвременност в българския език*. Съст. В. Попова, Б. Вълчев, София: УИ „Св. Климент Охридски“, с. 192-198.
- Ефтимова, А. (2010). *Винаги малко повече. Наречия за количество и време в обучението по български език като чужд*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010.
- Иванова, Л. (2015). *Семантични типове темпорални наречия в българския и полския език*. В: *Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури. Сборник от Дванадесетите международни славистични четения, София, 9 – 10 май 2014. Том първи. Езикознание*. Ред. М. Младенов, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 295-301.
- Куцаров, Ив. (2003). *Глаголната категория вид на действието в славянските езици*. „Славянска филология“, № 23, с. 99-103.

- Кънчева-Иванова, Л. (2012). *За резултативността в полския език (в съпоставка с българския език)*. В: *Време и история в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19 – 21 април 2012. Том първи. Езикознание*. Ред. А. Бурова, Е. Христова, С. Димитрова, София: УИ „Св. Климент Охридски“, с. 21-27.
- Лакова, М. (1993/1994). *Въпросителни адвербиални словосъчетания като формант на въпросителните изречения в българския език*. „Български език“, № 5/6, I част, с. 474-483.
- Радева, С. (1988). *Наръчен полско-български речник. Podręczny słownik polsko-bułgarski*. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“/Warszawa: Państwo- we wydawnictwo „Wiedza Powszechna“.
- Grzegorzycykowa, R. (1975). *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*. Wrocław: Ossolineum PAN.
- Nowy słownik (2002). *Nowy słownik języka polskiego*. Red. E. Sobol, Warszawa: PWN.
- Przybylska, R. (1990). *Wyrażanie stosunków czasowych w polskim zdaniu pojedynczym*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- SJP (1978, 1979). *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. T. 1, 2. Warszawa: PWN.
- Wiśniewski, M. (1986). *Status gramatyczny słowa TEMU*. „Polonica“, t. XII, s. 145 -155.

Екскерпирани източници

- АД –Дончев, А. (1997). *Време разделно*. София: Захарий Стоянов.// Donczew, A. (1967) *Czas wyboru*. Przeł. H. Kalita. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- ГК – Караславов, Г. (1972). *Снаха*. София: Български писател.// Karasławow, G. *Synowa*. Przeł. Z. Wolnik-Czajkowska. Warszawa: Książka i Wiedza.
- ДД –Димов, Д. (1969). *Осъдени души*. София: Народна култура.// Dimow, D. *Skazańcy*. Przeł. T. Dąbek-Wirgowa. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- ДТ – Талев, Д. (1982). *Хилendarският монах*. София: Издателство на БЗНС.// Talew, D. (1975). *Mnich z Chilendaru*. Przeł. K. Migdalska. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- ПВ –Вежинов, П. (1966). *Звездите над нас*. София: Военно издателство.// Weżinow, P. (1977). *Gwiazdy nad nami*. Przeł. D. i J. Bukowsy. Warszawa: Czytelnik.
- JA – Andrzejewski, J. (2004). *Popiół i diament*. Kraków: Wydawnictwo Greg.// Йежи Анджейевски, Й. (1975). *Пепел и диамант*. Прев. Д. Икономов. София: Народна култура.
- JI – Iwaszkiewicz, J. (1971). *Opowiadania muzyczne*. Warszawa: Czytelnik.// Ивашкевич, Я. (1981). *Мефисто-Валс. Музикални новели*. Прев. Л. Рачева. София: Издателство „Музика”.
- JW – Wiśniewski, J. L. (2001). *S@motność w sieci. Tryptyk*. Warszawa: Wydawnictwo Czarne S. C.// Вишневски, Я. Л. (2009). *C@мота в мрежата*. Прев. А. Филипова. София: Сиела.
- TDM – Dołęga Mostowicz, T. (2009). *Profesor Wilczur*. Częstochowa: Promatek.// Доленга-Мостович, Т. (2015). *Морал*. Прев. И. Вълев. Пловдив: Издателска къща „Хермес”.